Пәричаһан ханым. Аһ, бәла үстә бәла! Әмүчәм дәли олмуш!

Әмираслан аға. Јенә гырмызы! Ора гырмызы, бура гырмызы. *(Пәричаһана)* Сән кимсән? Һә, сән дә гырмызы, о јатмыш да гырмызы, чәми чаһан гырмызы!.. Мән гырмызы севмирәм. *(Дивара бахыр.)* Чәкил, сәнә дејирәм, чәкил, чәкил! *(Тавана бахыр.)* Орадан илан салланмышдыр. Аһ, дүшдү! Нечә олду? Һараја кирди? *(Арајыр.)* А, будур, кирди! *(Дөшүнү чырыб бахыр.)* Һә... үрәјимә кирмәк истәјир... Гојмарам... *(Гәмәсини чыхарыб үрәјинә сохаркән.)* Өл, мүзүрр һејван!..

Пәричаһан ханым. Аһ! Әмүчәм өзүнү өлдүрдү!.. Чаһанкир, Чаһанкир! Шан-шөһрәтли ханәданыны виран етдин, кәл тамашаја.

Чаһанкир әлиндә гырмызы бајраг, Әдил бәј, Һади ләлә, Һәсән, бир дәстә гошун әһли вә бир дәстә арвад-ушагла дахил олур.

Пәричаһан ханым. Бах, күлләндән өлмүш анана! Бах, дәли олуб хәнчәри илә өзүнү өлдүрмүш ата-на, тутдуғун әмәлә тамаша ет! Үрәјин шад олсун!

Чаһанкир аға. Пәричаһан, зүлм илә гурулмуш бина, зүлм илә гурулмуш ханәдан — ахырда фот олар. Һеч кәс өнүнү ала билмәз. Мане оланлар белә фот олар-лар. Инди јени дүнја зүһур етмиш. Әски дүнја әски ганунлары илә кәрәк јыхылсын. Пәричаһан, нә үчүн бу әски, зүлмкар, төкдүјү ганын ичиндә боғулан дүнјадан әл чәкмирсән? Бу өлүләр ичиндә галмагмы истәјирсән?

Пәричаһан. Јох, истәмирәм.

Чаһанкир. Бу ингилаб бајрағы алтына кәлирсәнми?

Пәричаһан. Бәли, кәлирәм! *(Онун тәрәфинә кечир.)*

Чаһанкир. Бу шанлы бајрағы ал, она анд ич.

Пәричаһан *(алыр)*. Ej гырмызы ингилаб бајрағы! Бу күндән бүтүн өмрүмү сәнин јолунда чалышмаға, гурбан вермәјә анд ичирәм.

Һамы. Јашасын Пәричаһан!

ПӘРДӘ

МОЛЛА НӘСРӘДДИН БАКЫДА

Бир пәрдәли, дөрд шәкилли пјес

ИШТИРАК ЕДӘНЛӘР

Молла Нәсрәддин.
Пинәчи Гафар.
Мирзә Фәрәч.
Вәли бәј — сабиг мүлкәдар бәј.
Аға Сәлеһ — завод саһиби.
Аға Ширәли — буржуа.
Ермәни кешиши.
Иванова — рус гадыны.
Чавад.
Рәчәб. — спекулјантлар.
Милисионер.
Ме'мар — рус.
Шаһсәнәм — Гафарын арвады.
Күлпәри — Мирзә Фәрәчин арвады.
Чөрәкчи.

БИРИНЧИ ШӘКИЛ

Сәһнә бир карвансара гапысыны көстәрир. Гапынын саг тәрәфиндә Мирзә Фәрәч әлләри гојнунда гәмкин отуруб, мәктуб јаздыран көзләјир. Онун габағында бир балача маса, үстә кағыз гәләмдан вә бир балача каса ичиндә мәктуб гуруламаг үчүн гум. Диккәр тәрәфдә Пинәчи Гафар чуст јамајыр.

Пинәчи Гафар *(охујур)*.

Пинәчи мәнәм, ишләмәсәм мәдарым кечмәз мәним
Бу гышы бурада гышламасам мәдарым кечмәз мәним.

829—22

(Мирзә Фәрәҹә.) Киши кејфин олсун! Сән дә мәним кими охуу, күл, де, данышы.

Мирзә Фәрәҹ. Сәнин кејфин көкдүр. онун үчүн дә охујурсан. Мән нијә охујум? Күндәлик чөрәк пулуму газана билмирәм.

Молла Нәсрәддин дахил олур.

Молла Нәсрәддин. Сәламәлејкүм, еј битлисиркәли гардашларым! Чохдан бәридир сиздән хәбәрим јохдур. Кәлдим көрүм рузикарыныз нечә кечир?

Пинәчи Гафар. Вә әлејкүмәссәлам, Молла әми! Сән бураја хош кәлмисән. Дајан, сәнин үчүн бу саат бир һава да охујучағам. *(Охујур.)*

Молла дајы, сән бура хош кәлмисән
Һарада идин бәс нијә кеч кәлмисән?
Ағалары әски һалдан салмышыг
Мүлкләрини әлләриндән алмышыг.

Молла Нәсрәддин. Мирзә Фәрәҹ, Пинәчи Гафарын кејфи улдуза һүрүр. Сән нијә кәмиләрини болшевикләр алмыш хозејинләр кими гәм дәрјасына батмысан?

Мирзә Фәрәҹ. Молла дајы, Пинәчи Гафарын кејфи улдуза һүрүр. Коммунхоз јолдашын дөвләтиндән мән дә диләнчи һалына дүшмүшәм. Товариш Наркомпросун әлиндән.

Молла Нәсрәддин. Һә, баша дүшүрәм, јәгин Пинәчи Гафара америкалы јолдашы коммунхоздан бөјүк пул чатыбдыр. Онун үчүн дә кејфи көкдүр.

Пинәчи Гафар *(күлүр)*. Молла әми, јохса бадыбудучу Мәшәди Мәһәммәдәлини дејирсән?

Молла Нәсрәддин. Һә, һә, ону дејирәм, сәнин достуну. Тифлисдә бады-буду сатарды. Сәһәрдән ахшама кими сәси күчәләрдән кәсилмәзди. Ојлә чағырарды: бады-будуја, сибиндијја, ај бады-буду!

Күлүшүрләр.

Пинәчи Гафар. Мәшәди Мәһәммәдәли бир јердә отурмағы севмәзди. Бады-буду сата-сата, кәзмәмиш шәһәр гојмамышды.

Молла Нәсрәддин. Бир күн Мәшәди Мәһәммәдәли идарәјә кәлиб деди: Молла әми, журналында јаз

ки, бады-буду сатан Мәшәди Мәһәммәдәли Америкаја бады-буду сатмаға кедир. Шәклими дә чәк. Мәни дә бәрк тә'риф ет. Јаз ки, дүнјада биринчи бады-будучудур. Һәр кәс онун ногул кими бады-будусуну јесә, өмрү узун олар, өзү дә чаванлашар. Дедим, а лоту, кәләјин нәдир? Деди: Молла әми, хозејин олмаг истәјирәм. Дејирләр Америкада адамлар чох тез пулланыр. Сәнин журналын да дүнјанын һәр јеринә кедир. Гој америкалылар охујуб, мәним пишвазыма чыхсынлар. Онда ишим ход олар. Бир аз мүддәтдән сонра ешидәрсән ки, Мәшәди Мәһәммәдәли Америкада милјончу олубдур.

Пинәчи Гафар. Америкаја кедәндә мәнә јазмышды ки, сәни Молла Нәсрәддин әмијә тапшырмышам ки, Аға Ширәли кирајә үстә инчитсә, ону журналында һәдәләсин.

Молла Нәсрәддин. Доғру дејирсән, кедәндә тапшырмышды. Инди де көрүм, тапмышаммы? Мәшәди Мәһәммәдәли Америкада коммунхоз олубдур, сәнә дә пул көндәрибдир.

Күлүшүрләр.

Мирзә Фәрәҹ. А Молла әми, инди тап көрүм, мәни бу бәлаја салан товариш Наркомпрос кимдир?

Молла Нәсрәддин. Зәннимчә, Бакыда «Товариш Наркомпрос» адында бир әчнәби ширкәт әмәлә кәлибдир. Савадсыз адамлара мәктублар јазыб, чибләрини пул илә долдурурлар. Сән јазығын да чөрәјини кәсирләр.

Мирзә Фәрәҹ. Молла әми, бәли, доғрудур. Мән заваллынын чөрәјин кәсән о еви бәрбад олмуш Наркомпросдур. Лакин о, ширкәт дејил, мәктәбләрә бахан бөјүк мүдирдир.

Молла Нәсрәддин. Һә, баша дүшдүм. Көрүнүр о Наркомпрос Бакыда савад фабрики ачыбдыр. Мәммәд чәфәрләри, түкәзбанлары орада охудуб савадлы едир вә сәнин дә чөрәјинә баис олур. Јахшы иш дејил! Иранда да бир заман истәдиләр дәмирјол салсынлар. Мүчтәһид аға мане олду ки, о, шејтан әмәлидир. Дәмирјол олса, чалвадарларын ризги кәсиләр. Ислам өвлады кәрәк бу фани дүнјада зилләт, әзијјәт, мәшәггәт чәксин. Та ки, ахирәтдә һури гылманлара наил олсунлар.

Пинәчи Гафар. Молла әми, коммунхоз билирмисән нәдир? Белә, ирәлидә шәһәрләрдә дум оларды. Јадындадырмы?

Молла Нәсрәддин. Јахшы јадымдадыр. Хозејинләр јығынчағы. Онлара гласни дејәрдиләр. Башда дурана да галава.

Пинәчи Гафар. Оду, оду, инди о дум ишинә коммунхоз бахыр.

Молла Нәсрәддин. Гафар, јахшы јадыма салдын. Бураја кәлинчә күчәләрдә икирми ики дәфә сәчдәјә кетмишәм. Ојлә ајаг атмышам, башмағым чухура дүшүб јыхылмышам. Онун гуллуғуна кетмәлијәм. Өз арамыздыр, дејәсән, бу коммунхоз да көһнә хозејинләр кими ишә кәм бахыр.

Пинәчи Гафар. Молла әми, о коммунхозун дөвләтиндән Бакыда көн-зад тапылмајыр. Ајаггабы да о гәдәр баһадыр ки, јахына дүшмәк олмајыр. Онун үчүн дә мән Пинәчи Гафарын иши ходдур. Башыны нә ағрадым, һәр чустун јамағына јүз миндән аз алмырам.

Молла Нәсрәддин. Һә, инди баша дүшдүм ки, сән нә үчүн коммунхоз иддиаа едирсән, Мирзә Фәрәч дә наркомпроса гарғыш.

Мирзә Фәрәч. Молла әми, бурада мәним чөрәјим кәсилди. Вәтәнә кетмәк истәјирәм. Нә мәсләһәт көрүрсән?

Молла Нәсрәддин. Мәбадә ојлә фикрә дүшәсән. Һәр кәс Азәрбајчандан Ирана гәдәм гојур — болшевиксән дејә дара чәкирләр. Амма болшевикләр дә јаман адамлардыр. Иран нәдир, Туран нәдир — һәлә десән Һиндустана кедиб чыхачаглар. А балам, бирчә дејин көрүм. бу коммунхоз, наркомпрос — нә дилдир ки, сизләр данышырсыныз? Мән бу гарға дилини нечә өјрәним? Мән кедән вахты бурада белә дил јох иди. О заман бизим абразонны чаванларымыз белә данышардылар: Мән сизи севсәм панимат етмирәм. Моллалар да дејәрдиләр: — Шәчәри-әначирин зилли-тәһтиндә истираһәт үчүн нүзул етдикдән фәрәси-мүннәсин гүрби-фәминдән личам мүнгәте' олмуш аны булдунму?

Күлүшүрләр.

Пинәчи Гафар. Молла әми, бу болшевик дилидир, кәрәк өјрәнәсән, јохса көһнә дил илә данышарсан, сәни баша дүшмәзләр, тутуб чекаја саларлар.

Молла Нәсрәддин. А Гафар, чека нә демәкдир?

Пинәчи Гафар. Орада мүгәссирләрин ишинә бахырлар.

Молла Нәсрәддин. Демәк, әски заманын окружној суду.

Мирзә Фәрәч. Јох, чека ондан чох-чох бөјүкдүр.

Пинәчи Гафар. Молла әми, бу ахшам мәнә гонаг кәләрсән. Өзүм дә сәһәр тездән јаглы әт алыб Шаһсәнәмә көндәрмишәм ки, пити гојсун. Шаһсәнәмин дә сәлигәсини көрмүсән. Сәнә бир ләззәтли пити верәчәјәм, јанында сумах, тәзә гатыг, аг кағыз кими лаваша, чәрчовуну, Бакы үзүмү. Ичәри вураг. Мән дә сәнә бу тәзә болшевик дилини өјрәдим. Молла әми, кәлир?

Молла Нәсрәддин. Шаһсәнәмин питисиндән кечмәк олмаз. Кәлир... Мән дә дурум Губа мејданыны јохлајым, көрүм әски достларымын һалы нечәдир? Ишләрим чохдур. Кәрәк чәми идарәләри кәзәм, һагг-һесабларына бахам. Көрүм бунлар нә чүр иш апарырлар? *(Галхыр.)*

Пинәчи Гафар. Јахшы, кет, амма Молла әми, еһтијатлы ол. Дүшмәнләрин чохдур, сабиг ағаларын чохуну Губа мејданында тапачагсан... Мәндән сәнә әманәт, мүсәлман илә данышанда «јолдаш» де, урус илә «товариш».

Молла Нәсрәддин. А Гафар, бирдән јанылыб уруса јолдаш десәм, мәнә ачығы тутмаз ки?

Пинәчи Гафар. Болшевик олса, ачығы тутмаз. Һәгиги урус олса, чәмдәкинә копујачагдыр: Какој чорт ја тебе јолдаш?

Молла Нәсрәддин. Гафар, јә'ни о һәгигиләрдән кенә дә вар?

Пинәчи Гафар. Молла әми, нә гәдәр истәсән.

Молла Нәсрәддин. Көрүнүр, онларла болшевикләр дә бачара билмәјирләр. Һәлә ки, худаһафиз.

Пинәчи Гафар. Молла әми, бир дајаң, јахшы јадыма дүшдү. Киши, башбилетин вармы?

Молла Нәсрәддин. Хејр, Гафар, јохдур, Ирандан бу күн кәлмишәм. Һәлә башбилет чыхартмамышам.

Гафар. Бәс һара дүшмүсән?

Молла Нәсрәддин. Тәбриз меһманханасына.

Гафар. Молла әми, еһтијат үчүн мәним удостовереними көтүр, адресим дә орада вар, Бир иш олса, мәни о адрес илә чағыртдыр. *(Кағыз верир.)*

Молла Нәсрәддин. А Гафар, бу башбилетдир нәдир?

Пинәчи Гафар. Бәли, башбилетдир, адына удастевереннн дејирләр.

Молла Нәсрәддин. Гафар, көрүнүр, болшевикләр дә башбилетдән әл чәкә билмәјирләр, анчаг адыны дәјишдирибләр. Мән кетдим. *(Кедир.)*

пәрдә

ИКИНЧИ ШӘКИЛ

Сәһнә Губа мејданының бир кушәсини көстәрир. Вәли бәј говурулмуш шабалыд, Аға Ширәли говурма, Аға Сәлеһ дә һалва сатырлар.

Аға Сәлеһ. Һалвасы, һалвасы! Силатки һалвасы! Настајашни малмалат!

Вәли бәј. Жрнини каштан! Каштан!

Аға Ширәли. Гавурма, гавурма! Јағлы гавурма!

Аға Сәлеһ. Ширәлиң малыјын әсил адыны десәнә?

Аға Ширәли. Ај онун ады батсын! Гавурма, гавурма! Ады јаман, өзү дадлы!

Вәли бәј. Һеј, кет ај фәләк, һеј! Кечмишдә о һадим вахтымда бир ахшамчағы күчә илә кедирдим. Гәфләтән бир шеј партлады. Дедим, јәгин мәнә атдылар. О вахты дүшмәнләрим чох иди. Бахыб көрдүм ки, бир һәмшәри шаһбалут гавурур. Дујдум ки, мәни үрәкдөјмәјә салан шаһбалут партылтысы имиш. Шаһбалуту ајағымла вуруб күчә илә бир еләдим. Инди гәзанын ишинә бах ки, өзүм шаһбалут гавуруб сатырам. Һаны кечмиш дөвран! Дәмләр о дәмләр иди, заман о заман иди!

Аға Ширәли. Вәли бәј, мән дә кечмишдә, о көзәл вахтда бир кечә ресторанда јолдашларымла (индики јолдашларымы демирәм һа) кеф едирдим. Һәр чүр ички ичиб сәрхош олан заман һәмин инди бу һалва сатан достумуз Аға Сәлеһ кәлиб чыхды. Деди: сизин һамынызы штраф едәчәјәм, нә үчүн мәнсиз кејф едирсиниз. Кәрәк бу саат стол тәзәләнә! Коњак, водка мејдана кәлә. Гавурмачы Мәһринин дә ады јаман, өзү дадлы гавурмасы да бурада һазыр ола. Аға Сәлеһин дә бир сөзү ики олмазды. Бәли, гавурма һазыр олду. Биз дә тәзәдән лүл гәнбәргулу олдуг. Аһ, дәмләр о дәмләр иди, заман о заман иди!

Аға Сәлеһ. Дүздүр, дәмләр о дәмләр иди. Фәгәт биз дә мүдәм мәст олуб, бизә дәрин гују газан болшевикләрә көмәк едән молла нәсрәддинләри вахтында тәләф етмәдик.

Вәли бәј. Буну Аға Сәлеһ доғру дејир. Молла Нәсрәддинин журналындан кәндли-фәһлә мәсәләси дүшмәјирди.

Аға Ширәли. Онда мәним дә јаныгым вар. Аһ! Бир кәлиб бураја чыхајды, онун о узун һәналы саггалында бир түк гојмаздым!

Вәли бәј. Мән дә онун ала-була әммамәсини бу сача салыб, шаһбалут кими гавурардым.

Аға Ширәли. Аман! Ја рәбб! Одур, Молла Нәсрәддин кәлир.

Молла Нәсрәддин дахил олур, онлара диггәтлә бахыр.

Молла Нәсрәддин. Сәламәлејкүм, еј сабиг ағалар, хозејинләр, инди гавурма, һалва сатан фүгәрајикасибә!

Аға Сәлеһ. Әлејкүмәссәлам, еј бизләри бу күнә гојан фитнә фүчүр Хачә Нәсир, гоча Нәсир!

Молла Нәсрәддин. Һә! Инди мән дејәнә кәлмисиниз!

Вәли бәј. Ојлә ки, сән биз бәјләрә күлүнк вурурдун, ахырда бу күнә дүшәчәк идик. Мүдам биз мүлкәдарларын әлејһинә јаздын:

Бағын, әкинин хејрини бәјләр көрәчәкмиш
Тохум әкмәјә дејганлары нејләрдин, илаһи,
Иш рәнчбәрин, күч өкүзүн, јер өзүнүнкү,
Бәјзадәләри, ханлары нејләрдин, илаһи.

Аға Сәлеһ. Фәһләләри дә бизим үстүмүзә галдырмаға јазырдын:

Фәһлә, өзүнү сән дә бир инсанмы санырсан?
Пулсуз киши, инсанлығы асанмы санырсан?

О гәдәр белә јаздын ки, ахырда онлар да үсјан едиб, бизләри бу күнә салдылар.

Молла Нәсрәддин. Һә, баша дүшүрәм. Сиз ағa хозејинләр мәнә суд гурмушсунуз. Онда мән мүгәссирин дә данышмаға һаггы вармы?

Аға Ширәли. Вар, сөјлә көрәк, нә дејәчәксән?

Молла Нәсрәддин. Аға Ширәли, мән сиз дөвләтлиләрә белә нәсиһәт етмәдимми?

Дөвләтли, амандыр! Өзүнү салма бәлајә
Фәһлә сөзү һагг олса да бахма о сәдајә.

Аға Салеһ. А һијләбаз молла, сәнин бу кәләјини биз дә дујмушдуг. Фәһләдә сәнин сөзләрини тәрсинә анламаг лазымдыр.

Молла Нәсрәддин *(кәнара)*. Доғрудан да кәләјими дујмушлар. Көрүм, бунларын әлиндән нечә хилас олурам? *(Онлара)*. Инди мәним барәмдә фикриниз нәдир?

Вәли бәј. Мән әһд еләмишәм ки, сәнин о әммамәни бу шаһбалут газанында јандырам.

Аға Ширәли. Мән дә сәни хурд-хәшил едиб, бу гавурма газанында Молла Нәсрәддин гавурмасы биширәм.

Аға Салеһ. Мән дә Молла Нәсрәддин һалвасы јоғурам.

Вәли бәј шабалыд чөмчәсини, Аға Ширәли говурма чөмчәсини, Аға Салеһ һалва бычағыны көтүрүб Молла Нәсрәддинин үзәринә һүчум едирләр.

Молла Нәсрәддин. Гарадавој, гарадавој!

Вәли бәј. Сизләрин дөвләтиндән көһнә һөкумәт өз гарадавојлары илә тәшриф апардылар...

Молла Нәсрәддин *(голтуғундан Гафар вердији кағызы чыхарыб көстәрир)*. Мәни дөјмәк олмаз! Бу мөһүрлү кағызы көрүрсүнүзмү? Һүнәриниз вар, мәнә бир чыртма вурун, һамынызы тутуб чекаја саларлар.

Онлар кағызын нә олдуғуна фикир вермәјиб, мөһүрдән горхурлар.

Аға Салеһ. Молла әми, биз сәнлә зарафат едирдик.

Вәли бәј вә Аға Ширәли. Бујурунуз, бизә гонаг олунуз.

Молла Нәсрәддин. Көрүрәм, мәним кәлмәјимдән овгатыныз тәлх олубдур. Чох шадыг. Кечмиш күнаһларымызы бојнумуза алырыг.

Аға Ширәли. Хејр, хејр. *(Охујурлар.)*

Сөјләдик алдатмыјалым фәһләни, фәһләни,
Әлдә дә ојнатмајалым фәһләни, фәһләни,
Јер верин азад елијәк кәндлини, кәндлини
Дәһридә дилшад елијәк кәндлини, кәндлини
Биз вәли бунлара гулаг вермәдик, вермәдик
Бу кәләчәк ишләри биз көрмәдик, көрмәдик.

пәрдә

ҮЧҮНЧҮ ШӘКИЛ

Сәһнә бир күчә көстәрир. Молла Нәсрәддин сабиг ағаларын әлиндән хилас олдугдан сонра коммунхоз идарәсинә кетмәк истәјир. Лакин о сөзү унудуб, күчәдән кедән адамлардан сорушмаг истәјир. Рәчәб илә Чавады дајандырыб сорушур.

Молла Нәсрәддин. А јолдашлар, бирчә дајанын, сиздән бир сорушмалым вар.

Рәчәб. Бизим молла илә јолдашлығымыз тутмаз. Бизим сәнәтимиз башга шејдир.

Чавад. Рәчәб, гој киши сөзүнү десин. Ким билир, бәлкә јолдашлығымыз тутду. Көрмүрсән ки, бура адамына охшамыр. Бәлкә молла либасында... о сөз.

Рәчәб. Доғру дејирсән. Молла әми, бујур көрәк, биздән нә сорушмаг истәјирсән?

Молла Нәсрәддин. Сиздән бир сөз сорушмаг истәјирәм. Анчаг јадымдан чыхыбдыр. Нә едим, гоча кишијәм, һафизәм јохдур. Пинәчи Гафар илә Мирзә Фәрәҹ өјрәтдиләр, јенә дә унутдум. Белә гоздур, хоздур, буна охшајан бир сөздүр.

Чавад. Молла дајы, биздән чәкинмә, малыјын әсил адыны де.

Рәчәб. Молла әми, биз дә арамызда сөвдә едәндә куја гоз алырыг, кишмиш сатырыг, дејирик. Лакин әсил алыш-веришимиз башга шејдир... о сөз.

Молла Нәсрәддин. А балам, мән сизи баша дүшә билмирәм, ачыг данышын.

Чавад. Дүзү, биз гызыл алыш-вериши едирик. Бизә спекуљант дејәрләр. Сән, дејәсән, Ирандан кәлмишсән. Грандан, лирәдән, доллардан нәјин вар исә, гијмәтини де, сөвдәни башлајаг.

Молла Нәсрәддин. Дүздүр, мән Ирандан кәлмишәм, лакин сиз дејән шејләр мәндә јохдур.

Р ə ч ə б. Сənə демədим ки, бизим молла илə jолдашлығымыз тутмаз. Онлардан ким хejир көрмүш ки, биз дə көрək.

Ч а в а д. Рəhмətлијин оғлу бизи ишдən, күчдən гоjубдур ки, нə вар, сиздən сөз сорушачағам.

Р ə ч ə б. Кəл кедək. Инди малакан бағында рəгибləримиз ишləрини дүзəлтдиләр.

Ч а в а д. Инди, аллаh билир, бу гоча кафтар бизə нечə милjон зəрəр вурду!

Кедирләр.

М о л л а Н ə с р ə д д и н. Болшевикләрин дə бу мəhтəкирləрлə бачармадыгларыны көрүрəм! *(Ермəни кешишини көрүб.)* Ахпер, бир дajан!

К е ш и ш. Кила нијə дajанмырам, дajанарам. Көрүрəм сəн дə мəн дəрдлисəн. Кəл ики бадбахт үрəjимизи бир-биримизə бошалдах. Кила, а Молла! Көрдүн ки, бу шејтан болшевикләр биз руhаниләрин башына нə кətирдиләр?

М о л л а Н ə с р ə д д и н. Нə кətирдиләр, ахпер?

К е ш и ш. Даhа нə кətирəчəкләр? Кила бу еви бəрбад олмуш болшевикләр чөрəjимизи кəсдиләр.

М о л л а Н ə с р ə д д и н. Нечə?

К е ш и ш. Инди hеч кəс кəлиб бизə кəбин кəсдирмир. hамы диндан, масапдан чыхыбдыр. Кила, инди оғлан гыза дејир: Бана кəләрсəн? Кила, гыз да оғлана дејир кəләрəм. Иш бунла гуртарыр. Даhа бизə ишləри jохдур.

М о л л а Н ə с р ə д д и н. Ахпер, бурада тəгсир кимдəдир?

К е ш и ш. Кимдə олачаг? Əлбəттə болшевикләрдəдир.

М о л л а Н ə с р ə д д и н. Хejр, ахпер, биздəдир. Биз дин, мəzhəб илə алыш-вериш едиб, чибləримизи пул илə долдурурдуг. Молла илə дə кешишин чибинин бөjүклүjү дə зəрб-мəсəл олмушдур.

К е ш и ш. Бан елə билдим ки, молладан болшевик олмаз. Сəн, кила, болшевикләрин атасысанмыш. Баным сəнлə сөhбəтим тутмаз. Кила, худаhафис. *(Кедир.)*

М о л л а Н ə с р ə д д и н. Бизим моллалара həгигəти сөjləjəндə jа кафирсəн, jа да бабысан дејəрдиләр. Инди онларын əвəзинə болшевиксəн дејирләр. *(Ме'мар кечир.)* — Товариш, бачалиска...

М е ' м а р. Какој чорт ја тебе товариш. Столка лет трудилсија окончил высшеје учебноје заведеније и вдруг товариш какомуто старому мулле! *(Кедир.)*

М о л л а Н ə с р ə д д и н. Мənə ачығы тутду. Көрүнүр Гафар дејəн həгиги руслардандыр. *(Чөрəкчи башында чөрəклə долу табаг охуја-охуја кəлир.)* А чөрəкчи гардаш, бир дајан!

Ч ө р ə к ч и. Баш үстə! *(Табағы башындан ендириб jерə гоjур.)* Молла əми, индичə тəндирдən чыхартмышам. Көр нə ағ чөрəкдир. Халис сарыбуғда унундан бишибдир. Дejəчəксəн кирвəнкəси отуз мин маната баhадыр. Валлаhи, киши, баhа дејил! Индики отуз мин көhнə пул илə үч көпик едир. Баhадыр?

М о л л а Н ə с р ə д д и н. А балам, мəн чөрəк алмырам. Сəндən көhнə думун jолуну сорушурам. Ораја кедəчəjəм.

Ч ө р ə к ч и. Рəhмətлијин оғлу, ишдən-күчдən авара едибдир ки, мənə көhнə думун jолуну көстəр. Билирəм биздən шикајət етмək истəjирсиниз. *(Табағы башына галдырыр.)* Биз чөрəкчиләрлə нə көhнə дум, нə таза дум, нə совнарком, нə коммунхоз, нə рефком, нə учком, нə домком hеч кəс бачара билмəз. Чөрəји күндə беш мин артырачајыг. *(Кедир.)*

М о л л а Н ə с р ə д д и н. О дедиji сөзləрин ичиндə мəн ахтаран да вар иди. Амма залым оғлу ојлə тез-тез деди ки, бир ком, комдан башга hеч бири jадымда галмады. *(Иванова кəлир.)* Бачалиска, мадам. Дом мини бакачы, бајдом домој...

И в а н о в а. Что? Ах ты старыj чорт! Менја домөj приглашајеш? Ја тебе сејчас покажу.

М о л л а Н ə с р ə д д и н. Бунун да ачығы тутду.

И в а н о в а. Милисионер!

М и л и с и о н е р кəлир.

М и л и с и о н е р. Что скажите товариш?

И в а н о в а. Етот старыj чорт приглашајет менја к себе домој. Понимајете.

М и л и с и о н е р. Да понимају.

И в а н о в а. Так возмите jего в рајон.

М и л и с и о н е р. Молла, кедək!

М о л л а Н ə с р ə д д и н. hараја?

М и л и с и о н е р. Рајона!

Молла Нәсрәддин. Нә үчүн?

Милисионер. Сән бу арвада саташмысан.

Молла Нәсрәддин. Мән она саташмамышам. Сөз сорушмушам. Көрүнүр, мәни баша дүшмәмиш.

Иванова. Что јего слушајете? Возмите в рајон, там разберут.

Милисионер. Молла, кедәк, орада мә'лум олар.

Молла Нәсрәддин. А балам, валлаһ, мәним тәгсирим јохдур.

Милисионер. Чох данышма. Орада мә'лум олар.

Үчү дә кедир.

пәрдә

ДӨРДҮНЧҮ ШӘКИЛ

Сәһнә Пинәчи Гафарын отағыны көстәрир. Отаг палаз илә дөшәнмиш. Дивар ичиндә ики долаб. Бириси габ-гачаг үчүн. О бири јорған-дөшәк үчүн. Рәф үстүндә стәкан, нәлбәки, гәндгабы, пијалә, чајник вә гејри. Бухары. Онун сағында Мирзә Фәрәч, солунда Гафар дөшәкчә үстә отурмушлар. Пәрдә галхдыгда Күлпәри илә Шаһсәнәм самоварын јанында отуруб, бири гәнд доғрајыр, о бири стәкан јујур.

Гафар. А Мирзә Фәрәч, Молла әми кәлиб чыхмады. Көрәсән кишинин башына нә иш кәлди?

Мирзә Фәрәч. Адә Мәшәди Гафар, олмаја ағалар Молла әмини долашдырыб тутдурдулар. Кишинин башбилети дә јохдур.

Гафар. Бәс мән верднјим удастевереннн нәдир?

Мирзә Фәрәч. О кағыз сәнин адынадыр, Молла әмининн адына дејил ки?

Гафар. Молла әми дејәр ки, Мәшәди Гафар мән өзүмәм.

Мирзә Фәрәч. Молла әми ону деməз, десә дә инанмазлар. Чүнки молла либасында башы әммамәли пинәчи олмаз. Мәним удастевереннм олсајды, инанардылар. Чүнки о да охумуш адамдыр, мән дә. О да, абалы, гуршаглыдыр мән дә.

Гафар. А Мирзә Фәрәч, јенә охумагдан дәм вурурсан? Мән сәнин кими охумушлара бир гара көпүк дә вермәрәм. Киши, сән дүз кағыз јазмағы да бачармырсан.

Мирзә Фәрәч. Адә, мән дүз јаза билмирәм? Мәним кими мәктуб јазмағы һеч сәнин бабан да бачармаз!

Гафар. Мәним бабам Иранда молла имиш. Рәһмәтлик саг галсајды, инди мүчтәһид олмушду.

Мирзә Фәрәч. Мәним дә бабам фәрраш имиш. Рәһмәтлик өлмәсәјмиш, инди һәмәданда һаким иди.

Шаһсәнәм. А Күлпәри, көрәсән бизи бу күлбашлара әрә верән заман ағыллары һарада имиш?

Гафар. А Мирзә Фәрәч, бу дүнја көзәлләринә елчи кедиб бәјәнән вахты аналарымызын көзләри һарада имиш?

Бајырда автомобил фит верир.

Шаһсәнәм *(пәнчәрәдән бахаркән)*. Гафар, гапымыза автомобил кәлир. Бу нә ишдир?

Гафар *(бахыр.)* Нәмәнә? Молла әмидир?! Автомобилдә кәлир?!

Мирзә Фәрәч. Киши, нә дејирсән? *(Дуруб бахыр.)* Доғру.

Молла Нәсрәддин дахил олур.

Молла Нәсрәддин. Ахшамын хејир, а Шаһсәнәм! Күлпәри, кефин нечәдир?

Шаһсәнәм. Агибәтин хејир, а Молла әми. Мәним бу евим, ешијим сәнә гурбан олсун! Бу дөшәкчәнин үстә отур.

Молла Нәсрәддин отурур.

Гафар. Арвад, мүтәккәни гој, Молла әми сөјкәниб, раһат олсун.

Шаһсәнәм. Бу саат.

Мүтәккә кәтириб гојур.

Мирзә Фәрәч. Молла әми, сәндән чох никаран идик. Дедик көрәсән кишинин башына нә иш кәлди ки, бу вахта кими кәлиб чыхмады.

Молла Нәсрәддин. Мирзә Фәрәч, башыма чох гәзавү-гәдәр кәлибдир. Сөјләјәчәјәм.

Шаһсәнәм чај төкүб онун габағына гојур.

Шаһсәнәм. Молла әми, билирәм, Тәбриз чајына өјрәнмисән, бизим бу пајок чајы хошуна кәлмәјәчәкдир. Киши базардан кеч кәлди. Јахшы чај ала билмәдик.

Молла Нәсрәддин. Шаһсәнәм, сусузлуғум вар. Һәр нә чүр чај олса ичәчәјәм.

Күлпәри чај төкүр, Шаһсәнәм дә пајлајыр.

Гафар. Молла әми! Мәним кағызым ишә кәлди?

Молла Нәсрәддин. Чох јахшы!

Гафар. Мирзә Фәрәч, ешидирсәнми?

Мирзә Фәрәч. Молла әми, демәк моллалығы атыб Пинәчи Гафар олдун?

Молла Нәсрәддин *(күлүр)*. Хејр, Мирзә Фәрәч, һијләји-шәр гурдум. Сабиг ағалар мәнә биһөрмәтлик етмәк истәдиләр. Үстүмә һүчум етдикдә, Гафарын кағызыны әлимә алыб дедим: — һәр кәс бу мөһүрлү кағызын саһибинә әл галдырса, өзүнү чекада көрәр. Ағалар горхудан өзләрини итириб — хејр, Молла әми, биз сәнинлә зарафат едирик дедиләр.

Күлүшүрләр.

Гафар. Мирзә Фәрәч, мәним кағызымын күчүнү көрдүн?

Мирзә Фәрәч. Сәнин кағызын јох, Молла әминин усталығы бәлли.

Гафар. Сәнин демәјинә көрә коммунхозун кағызы сәнин наркомпросунун кағызындан алчагдыр.

Молла Нәсрәддин. Нечә? Гафар о сөзү бир дә де!

Гафар. Коммунхоз.

Молла Нәсрәддин. Коммунхоз! Гоча Нәсирин башына бәла кәтирән коммунхоз! А кишиләр, ојлә ки, ағаларын әлиндән хилас олдум, базары бир гәдәр доландым. Күчәләри чох натәмиз көрдүм. Коммунхозун гуллуғуна кетмәк фикринә дүшдүм. Лакин коммунхоз сөзүнү унутдум. Гочалыг әламәти, һафизәсизлик бәласы.

Күлпәри. Молла әми, онда Мирзә Фәрәчдән хәбәрин јохдур. Үч һәфтә бундан ирәли киши Гызханым вә Шаһпәри үчүн Ирана кағыз јазыр. Гызханымын кағызыны Шаһпәринин пакетинә, Шаһпәринин кағызыны Гызханымын пакетинә гојуб башларыны бағлајыр. Арвадлар

почта салырлар. Киши онларын даваларыны инди дә чәкир.

Күлүшүрләр.

Молла Нәсрәддин. Һә, һәр кәсдән көһнә думун јолуну сорушдум, чаваб әвәзинә мәзәммәт алдым. Бир рус арвадындан сорушдум, чаваб әвәзинә гарадовој чағырды. Мәни өзү илә часта апарды.

Мирзә Фәрәч. Молла әми, гарадовој јох, милисионер.

Гафар. А киши, сөзү јенә гәләт дејирсән, «милиснер».

Шаһсәнәм. Даһа бәсдир, јенә мүбаһисәни башламајын. Гојун, киши сөзүнү десин.

Молла Нәсрәддин. Гојун, әһвалаты нәгл едим. сонра икинизин дә гәләтинизи тутачағам. Мән часта кедәси, Азәрбајчанын дахили комиссары орада оласы. О мәним әски достумдур. Мәни көрчәк деди: А Молла әми, сән бура хош кәлмисән! Дедим: Ај оғлум хош илә кәлмәмишәм, мәни зор илә кәтирибләр. Әһвалаты нәгл етдим. Чох күлдү, деди: Сән һәмишә фәһлә-кәндли тәрәфдары олмушсан. Биз сәнин гәдрини билирик. Сонра мәнә бир сизинки кими, бир дә башга кағыз верди. Деди: Молла әми, инди һансы идарәјә истәсән кедә биләрсән, гүсурларымызы да көстәрә биләрсән. Биз тәнгиддән горхмарыг. Сонра өз автомобили илә бураја көндәрди. Јолда ағаларын үчүнү дә бир јердә кедән көрдүм. Мәнә елә белләрини бүкүб баш әјдиләр ки, һеч кечмиш вахт кәндли, фәһлә дә онлара ојлә баш әјмәмишди.

Күлүшүрләр.

Мирзә Фәрәч. Молла әми, кәрәк мәним дә ишимә бир әнчам чәкәсән.

Молла Нәсрәддин. Һансы ишинә, а Мирзә Фәрәч?

Мирзә Фәрәч. Наркомпроса дејәсән мәни школа мүәллим тә'јин етсин.

Шаһсәнәм. Елә бир о галмышды ки, сәнин кими гочалара ушаг тапшырсынлар!

Гафар. Арвад, сән бу ишләрә гарышма...

Молла Нәсрәддин. Мирзә Фәрәч! Шаһсәнәм

доғру дејир. Сән илә мәним моллалыгым кечди. Инди чаван адамлар лазымдыр.

Мирзә Фәрәҹ. Молла әми, башына анд олсун мәндән чох гоча адамлары мүәллим тә'јин едибләр. Һеч олмаса мән дә кечә курсларына дәрс дејәрәм.

Молла Нәсрәддин. Инди сәни имтаһан едәрәм. Бу тәзә дили билсән, мән дә тәвәгге едәрәм. *(Голтуғундан дәфтәрчәсини чыхарыб бахыр.)*

Молла Нәсрәддин. Де көрүм идарәләрин ән бөјүјү һансыдыр?

Мирзә Фәрәҹ. Совком.

Молла Нәсрәддин. Гафар, белә дир?

Гафар. Хејр, Молла әми, Нарсовком?

Мирзә Фәрәҹ. Адә, сән кет пинәчилијини елә! Белә шејләри билмәзсән. Молла әми, сән она гулаг асма, мән дејәнә бах.

Гафар. Мирзә Фәрәҹ, бир мәнә гулаг вер. Киши, бу јени дилдә «ком», «сов», «нар» сөзләри чох ишләнир. Мән бунларын мә'насыны билмирәм. Буну бојнума алырам. Анчаг ону билирәм ки, «нар» бөјүклүк көстәрир. Һансы комун башына гонурса, ону бөјүк едир. Инди анладынмы?

Молла Нәсрәддин. А Шаһсәнәм, дејәсән бунларын һеч бири бу тәзә дили јахшы билмәјир.

Шаһсәнәм. Молла әми, јахшы баша дүшмүсән. Бунлары гојасан ојлә мүбаһисә едәләр. Мән дә, Күлпәри дә бунларын сөзләшмәсиндән тәнкә кәлмишик. Киши, белә сөјүшмәјә даваја чыхырлар. Һәфтәләрлә күс бахышырлар.

Мирзә Фәрәҹ. А Молла әми, сән өзүн бизә һәкәм ол. Мән дејирәм бу «дамком сөзү бизим «дам» сөзүндәндир. Гафар дејир хејр, урусун «дом» сөзүндәндир. Һансымыз дүз дејирик?

Молла Нәсрәддин. Һансыныз дүз дејирсиниз мән дә билмирәм. Анчаг бу күн мәни бәлаја салан о «дом» сөзү олду. Ојлә ки, о матышкаја дедим: — мадам, бачалыска пој дом домој — мәним үстүмә гышгырыб рајона апарды. О достум бөјүк идарәләрин адларыны деди, мән дә дәфтәримә јаздым. Һә, тапдым «совнарком», көрдүнүз ки, икиниз дә гәләт дејирсиниз.

Гафар. Молла әми, сәнин достун сәһв едир. Киши, «нар» кәрәк башда дурсун.

Шаһсәнәм. Алеј, күл сәнин о һөччәт башына. О һөкумәт адамы билмәди, сән Пинәчи Гафар билдин?

Молла Нәсрәддин. Бурада ән бөјүк идарәнин адыны јазмышам, амма өзүм дә охуја билмирәм. Тәрс кими зирзәбәрин дә гојмамышам.

Гафар. Молла әми, сән ора-бурасындан де, мән дүзәлдәрәм.

Молла Нәсрәддин. Баш кәлмәни ајдын охујурам. «Аз»тсик...

Гафар. Һә, Азтсика.

Молла Нәсрәддин. Јох, Гафар, сән дүз демирсән. Гој галсын. Бу дили јахшы биләндән өјрәнәрик. Ај ушаглар, дил бәласыны чәкдијимиз заман орталыға әлифба бәласы кәлди. Дејәсән, бу әрәб әлифбасынын дәјишилмәк заманы кәлиб чатмышдыр.

Мирзә Фәрәҹ. Киши нә данышырсан?

Молла Нәсрәддин. Иран дурур, сән дурурсан.

Шаһсәнәм. Молла әми, изин вер, сүфрәни салым.

Молла Нәсрәддин. Чох көзәл олар.

Шаһсәнәм илә Күлпәри сүфрә салмаға мәшғул олурлар.

Мирзә Фәрәҹ. Молла әми, болшевикләр һәр шејә әл атырлар. Горхурам, сән демиш бу әлифбаја әл аталлар.

Молла Нәсрәддин. Мирзә Фәрәҹ, әлифба мәсәләси чохдандыр. Дәјишилмәси әски һөкумәтләрә сәрфә дејил иди. Онун үчүн дә гојмајырдылар. Инди Шура һөкумәти латын һәрфләринә кечәчәкләр.

Гафар. Молла әми, бу бәдбәхт һеч индикини јахшы билмәјир. О тәзәни нечә өјрәнәчәкдир?

Мирзә Фәрәҹ. Гафар! Сән пинәчи адамсан нә үчүн аләм ишинә гарышырсан?

Шаһсәнәм. Молла әми, сүфрә һазырдыр. Бујур.

Галхыб сүфрә тәрәфә кедирләр.

Молла әми, кәл ирәли,
Шаһсәнәмин чан питиси
Көр нә пишиб лап јемәли
Дәрдинә дәрман питиси.

пәрдә

ЕШГ ВӘ ИНТИГАМ

Беш пәрдәли једди шәкилдә фачиә

ИШТИРАК ЕДӘНЛӘР

Әлимәрдан — гулдур дәстәсинин атаманы
Ибад — онун јолдашы
Пири баба — овчу, мешә гаравулчусу
Јасәмән — Әлимәрданын арвады
Халисә нәнә — Пири бабанын арвады.
Чинкиз — сурәтән Әлимәрданын оғлу
Гәмәр — Әлимәрданын гызы
Чәби — Әлимәрданын нөкәри
Шаһбаз бәј — мүлкәдар бәј
Һәчәр ханым — онун арвады
Шәмси бәј — онун оғлу
Зөһрә ханым — онун гызы
Сәфи бәј — гәза назири
Хавәр — хидмәтчи гыз
Һеjдәргулу, Сәфа } — нөкәрләр
Пристав
Стражникләр.

БИРИНЧИ ПӘРДӘ

Сәһнә мешә ичиндә ағач чәпәрлә һасарланмыш бир һәјәт көстәрир. Һәјәтин сағ тәрәфиндә Пири бабанын комасы, сол тәрәфдә мешә сәһиби Һәсәнгулу ағанын икимәртәбәли еви көрүнүр. Һәјәтдә нечә јердә скамјалар гојулмушдур. Јасәмән команын өнүндә отуруб өзүнү күнә верир. Јанында бир бешик. Пәрдә галхдыгда Пири баба чијнində түфәнк, әлиндә гырговул, дахил олур.

Пири баба. Јасәмән, көр сәнә нә көк гырговул овламышам.

Јасәмән. Аһ, нә көзәл гырговулдур.

Пири баба. Гызым, кәрәк бу күн дә дурмајајдың. Өзүнү көзлә, јохса үзүләрсән.

Јасәмән. Баба, доғрудур, мән шәһәрдә тәрбијә аямышам, амма әслим күрддүр. Бизим арвадлар көч үстүндә атдан дүшүб, доғарлар, јенә аты миниб көчдән галмазлар. Үч күн јатдығым кифајәт едәр. Үрәјим дарыхды, чыхдым ки, өзүмү бир аз һаваја верим.

Пири баба. Бәс, Халисә һарададыр?

Јасәмән. Халисә нәнә булагдан су кәтирмәјә, һәм дә чағанын әскиләрини јумаға кедибдир.

Пири баба. Топал кәлиб чыхдымы?

Јасәмән. Хејр.

Пири баба. Көрәсән нә гәзијјә үз верди ки, бу үч күнүн әрзиндә кәлиб чыха билмәди. *(Түфәнки ағачдан асыб, Јасәмәнин јанында отурур.)* Јасәмән, Әлимәрданын сәдасы бизим торпагдан кәлир, көрүнүр Ирандан бу тәрәфә кечмишдир.

Јасәмән. Аһ, баба, бу нә өмүрдүр ки, мән сүрүрәм. Бу күн тамам једди ајдыр ки, Әлимәрдан мәни бурада гојуб, өзү гачаг олмушдур. Бу узун мүддәтдә нә кечә, нә күндүз хәјалымдан, үрәјимдән севкили әрим чыхмыр. *(Ағлајыр.)*

Пири баба. Јасәмән, сәбир ет, нашүкүр олма. Аллаһа дуа ет, үрәјин тәсәлли тапсын. Бу бәлалар, бу чәфалар ки, сән чәкирсән, һамысы Әлимәрданын учундандыр. Рәһмәтлик гардашымын чәми хасијјәти оғлу Әлимәрдана кечмишдир. Атасы кими тәкәббүрлү, кинли, һөчәт, гочаг бир дәлиганлыдыр. Һансы бир рәијјәт гызынын ирз намусуна ағалары тохунмамышдыр?

Јасәмән. Аллаһ о ағалары дүнја үзүндән мәһв едәјди, та бизләр дә раһат күн көрәјдик.

Пири баба. Нә етмәли, гызым, дүнја белә кәлиб, белә дә кедәчәкдир. Гүввәтли зәифи басачаг, өзәчәк, залым мәзлуму инчидәчәк, мәһв едәчәк, дөвләтли касыбы сыхачаг, боғачагдыр. Гызым, бунлар тәк инсанда дејил, һејванда да белә дир. Тамам гырх илдир ки, мән бу мешәдә өмүр сүрүрәм. Бу бағларда ов едирәм. Һәр бир һејваның, гушун, һәшәратын јашајышына диггәт етмишәм. Бир дә көрүрсән, бир тәрлан кәклик овлајыб гаја башында јемәјә мәшғулдур. Гәфләтән ондан гүввәтли бир шаһин илдырым кими шығыды, онун әлиндән алды, һаваја